

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

УДК:336.1001.25(447)

© Сиволап Л.А.*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ ТА ВПЛИВ НА НЕЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Сиволап Л.А. Теоретичні аспекти національної безпеки країни та вплив на неї економічної безпеки. В статті розкрито різне бачення багатьма науковцями сутності національної безпеки країни. Наведено основні елементи структури національної безпеки (державна безпека; громадська безпека; техногенна безпека; екологічна безпека і захист від загроз стихійних лих; економічна безпека; енергетична безпека; інформаційна безпека; безпека особистості; політична безпека; військова безпека.). Визначено особливості системи забезпечення національної безпеки країни та її принципи (пріоритет забезпечення українських національних інтересів; пріоритет превентивних заходів забезпечення національної безпеки; невідворотність відплати за створення умов або реальне заподіяння шкоди українським національним інтересам; законність; непорушність конституційних прав і свобод людини і громадянина; безумовне надання пріоритету раціональній та превентивній безпеці; централізованого управління; координації і взаємодії державної і недержавної підсистем забезпечення національної безпеки; відповідальність суб'єкта управління СНБ за прийняті рішення; взаємна відповідальність особи, суспільства і держави та інше). Перераховано основні складові забезпечення національної безпеки, а саме: захист державного ладу; захист суспільного ладу; забезпечення територіальної недоторканності і суверенітету; забезпечення політичної та економічної незалежності нації; забезпечення здоров'я нації; охорона громадського порядку; боротьба зі злочинністю; забезпечення техногенної безпеки; захист від загроз стихійних лих. Зазначено критерії оцінки ефективності національної безпеки.

Ключові слова: безпека, національна безпека, система, критерії, держава, національні інтереси.

Сиволап Л.А. Теоретические аспекты национальной безопасности страны и влияние на нее экономической безопасности. В статье раскрыто разное виденье многими учеными сущности национальной безопасности страны. Приведены основные элементы структуры национальной безопасности (государственная безопасность; общественная безопасность; техногенная безопасность; экологическая безопасность и защита от угроз стихийных бедствий; экономическая безопасность; энергетическая безопасность; информационная безопасность; безопасность личности; политическая безопасность; военная безопасность.). Определены особенности системы обеспечения национальной безопасности страны и ее принципы (приоритет обеспечения украинских национальных интересов; приоритет превентивных мероприятий обеспечения национальной безопасности; не-

* канд. екон. наук, доцент, Маріупольський державний університет, м. Маріуполь, etmgu@mail.ru

отвратимость отплаты за создание условий или реальное причинение вреда украинским национальным интересам; законность; нерушимость конституционных прав и свобод человека и гражданина; безусловное предоставление приоритету рациональной и превентивной безопасности; централизованного управления; координации и взаимодействия государственной и негосударственной подсистем обеспечения национальной безопасности; ответственность субъекта управления СНБ за принятые решения; взаимная ответственность лица, общества и государства и другое). Перечислены основные составные обеспечения национальной безопасности, а именно: защита государственного строя; защита общественного строя; обеспечение территориальной неприкосновенности и суверенитета; обеспечение политической и экономической независимости нации; обеспечение здоровья нации; охрана общественного порядка; борьба с преступностью; обеспечение техногенной безопасности; защита от угроз стихийных бедствий. Отмечены критерии оценки эффективности национальной безопасности.
Ключевые слова: безопасность, национальная безопасность, система, критерии, государство, национальные интересы.

L.A. Sivolap. Theoretical aspects of national security and the impact on her economic security and its impact on economic security. *The article reveals different views of many scientists on the essence of national security. The basic elements of the structure of the national security (national security, public safety, technological safety, environmental safety and protection from the threats of natural disasters, economic security, energy security, information security, personal security, political security, military security.). The features of the national security of the country and its principles (priority provision Ukrainian national interests, the priority of preventive measures to ensure national security, the inevitability of retribution for the creation of conditions or actual harm to Ukrainian national interests, legitimacy, inviolability of the constitutional rights and freedoms of man and citizen, unconditional giving priority to the rational and preventive security, centralized management, coordination and interaction between public and private subsystems of national security regulator responsible for the decisions of the NSC, mutual responsibility of the individual, society and the state and so on) Are the main components of national security, namely the protection of public order; protection of public order; ensuring the territorial integrity and sovereignty; ensure political and economic independence of the nation; the health of the nation; protection of public order, combating crime; technogenic safety; protection against threats to natural disasters. Stated were the criteria for evaluating the effectiveness of national security.*

Keywords: security, national security, system criteria, state, national interests.

Постановка проблеми. Проблеми національної безпеки стоять сьогодні у центрі уваги більшості цивілізованих країн світу, міждержавних утворень та громадських об'єднань. Причиною такої уваги стало саме глобальне середовище безпеки, яке сьогодні містить у собі велику кількість загроз і викликів найрізноманітнішого характеру [1]. Саме поняття національної безпеки останнім часом усе частіше з'являється на сторінках інформаційних видань, водночас багатоаспектність і комплексність цієї проблеми зробили її предметом дослідження фахівців різних сфер діяльності. Аналіз поняття «національної безпеки» та напрямів щодо його розуміння зумовлений тією обставиною, що воно є базовим для формування концепції національної безпеки будь-якої держави,

а це є основним рушієм при визначенні політики національної безпеки, основна функція якої покладена на визначення головних інтересів націй та здійснення керівництва під час створення основних стратегій, що стосуються сьогоdnішніх і майбутніх загроз, а також можливостей їх усунення. Розуміння сутності, бачення структурних і функціональних компонентів загальної системи забезпечення національної безпеки сприяє методологічному обґрунтуванню завдань забезпечення національної безпеки, в тому числі і нашої держави [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних та практичних проблем у галузі національної безпеки присвячена велика кількість наукових праць різних вчених. До числа науковців, що займаються, безумовно, актуальними проблемами національної безпеки можна віднести: Асадулаєв А.Б., Вагапов В., Глазов О.В., Гончаренко О., Доманчук Д.П., Косолапова Н.А., Левицька М.Б., Ліпкан В., Лисицин Е., Мартин О.М., Пасинчук К.М., Щерба Т.О.

Мета дослідження полягає у вивченні теоретичних аспектів національної безпеки країни та особливості системи забезпечення національної безпеки країни, а також визначені ролі економічної безпеки у національній безпеці.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розглядати теоретичні аспекти національної безпеки країни, визначимо сутність категорії безпека. Безпека – це функція суспільства, людини, держави з виявлення, попередження та усунення небезпек та загроз, здатних знищити їх чи позбавити фундаментальних матеріальних і духовних цінностей або ж унеможливити їхній стабільний розвиток. «Національна безпека України – це захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства та держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, сучасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам» [3]. У Законі України «Про основи національної безпеки України» національні інтереси визначено як «життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток» [3].

Незважаючи на те, що науковці достатньо давно, вивчають особливості національної безпеки, одна не існує єдиного визначення поняття «національна безпека». У таблиці наведемо тлумачення поняття «національна безпека» з точки зору різних науковців.

Таблиця

Визначення сутності поняття «національна безпека»

Автор	Визначення поняття
Асадулаєв А.Б. [4]	Національна безпека – це сукупність умов, що забезпечують стабільність, самозбереження і розвиток суспільства в існуючих державних кордонах, віддзеркалення військових, терористичного, кримінальних і екологічних погроз, пов'язаних із стихійним лихами, техногенними аваріями, епідеміями та іншими надзвичайними ситуаціями.
Ліпкан В. [5]	Національна безпека – це «безпека її народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні».
Левицька М.Б. [6]	Національна безпека як стан захищеності громадянина, суспільства і держави.

Продовження таблиці

Гончаренко О., Лисицин Е., Ва- гапов В. [7]	Національна безпека – категорія, яка характеризує ступінь (міру, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав та свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства та держави
Доманчук Д.П. [8]	Національна безпека є здатністю суспільства своєчасно розпізнати й оцінити всі класи загроз і вжити необхідних заходів до оптимального їх зниження або віддзеркалення з урахуванням поточних можливостей країни і довготривалих інтересів її розвитку, а також співпраці в цих цілях з іншими країнами і народами
Косолапова Н.А. [9]	Національна безпека – це стабільність, яка може підтримуватися протягом тривалого часу, стан досить розумної динамічної захищеності від найбільш істотних з реально існуючих загроз і небезпек, а також здатність розпізнавати такі виклики і своєчасно вживати необхідні заходи для їх нейтралізації.

Отже, різноманітність тлумачення національної безпеки дає можливість стверджувати, що вона є складною структурною системою і багатоплановим явищем, тому основними елементами структури національної безпеки є: державна безпека – поняття, що характеризує рівень захищеності держави від зовнішніх і внутрішніх загроз; громадська безпека – поняття, виражене у рівні захищеності особистості і суспільства і суспільства, переважно від внутрішніх загроз; техногенна безпека – рівень захищеності від загроз техногенного характеру; екологічна безпека і захист від загроз стихійних лих; економічна безпека; енергетична безпека; інформаційна безпека; безпека особистості; політична безпека; військова безпека [10].

В системі національної безпеки економічна безпека забезпечує чітко визначені функції, несе у собі суттєве функціональне навантаження. Її сутність полягає у тому, яка вона є матеріальною основою національної суверенності, що визначає реальні можливості у забезпеченні інших видів безпеки. Тобто економічна безпека – це підґрунтя для функціонування всіх інших її елементів, що входять у цю систему (військової, технічної, продовольчої, екологічної).

Більшість дослідників економічної безпеки доходять висновку, що основними структурними елементами економічної безпеки, які необхідно застосувати при її аналізі на рівні держави, є такі: сировинно-ресурсна безпека; енергетична безпека; фінансова безпека; соціальна безпека; інноваційно - технологічна безпека; продовольча безпека; зовнішньоекономічна безпека [11]. Її суть полягає в тому, що вона є матеріальною основою національної суверенності, що визначає реальні можливості в забезпеченні інших видів безпеки є економічна безпека - це основа для функціонування усіх інших її елементів, що входять в цю систему (військової, технічної, продовольчої, екологічної) [12].

Необхідно зазначити, що головними об'єктами національної безпеки виступають громадяни (їх права і свободи), суспільство (його духовні та матеріальні цінності), держава (її конституційний устрій, суверенітет і територіальна цілісність). На цій підставі основними показниками національної безпеки можна визначити наступні чинники: національну незалежність і суверенітет, територіальну цілісність держави; розвиненість громадянського суспільства, рівень демократизму, сформованість та дієвість законода-

вчої бази правової держави, захищеність особи; економічні можливості держави, захищеність особи; наявність загальної стратегії національного розвитку, «національної ідеї», загальновизнаної мети; національну згоду і єдність; внутрішньополітичну стабільність; готовність та здатність політичних сил реалізувати загально визначені цілі [2].

Вивчаючи особливості національної безпеки її складові, необхідно визначити у чому полягає система забезпечення національної безпеки. Отже, система забезпечення національної безпеки (СЗНБ) – це широкий спектр державних і недержавних інститутів, що здійснюють свою діяльність в інтересах досягнення необхідного рівня управління забезпечення національної безпеки, – зауважують К.М. Пасинчук та Т.О. Щерба, – можна визначити й мету її створення і функціонування: організація процесу управління загрозами та небезпеками, за якого державними і недержавними інституціями гарантується прогресивний розвиток українських національних інтересів, джерел духовного і внутрішнього добробуту народу України, а також – ефективне функціонування всієї системи забезпечення національної безпеки України [13].

Як і будь-яка система, система забезпечення національної безпеки, задля успішного функціонування повинна мати принципи побудови. До таких принципів можна віднести: пріоритет забезпечення українських національних інтересів; пріоритет превентивних заходів забезпечення національної безпеки; невідворотність відплати за створення умов або реальне заподіяння шкоди українським національним інтересам; законність; непорушність конституційних прав і свобод людини і громадянина; безумовне надання пріоритету раціональній та превентивній безпеці; централізованого управління; координації і взаємодії державної і недержавної підсистем забезпечення національної безпеки; відповідальність суб'єкта управління СНБ за прийняті рішення; взаємна відповідальність особи, суспільства і держави; оперативне взаємне інформування і узгодженість дій сил забезпечення національної безпеки; розумна і цільова достатність; оптимальна вартість; наукова обґрунтованість; адекватність внутрішнім і зовнішнім загрозам; єдність, взаємозв'язок і збалансованість усіх складових національної безпеки; професіоналізм, компетентність, ініціативність, об'єктивність, чесність, відданість справі; пріоритетність політичних, інформаційних та економічних заходів; комплексного і системного використання сил і засобів; постійна готовність до здійснення заходів будь-якої інтенсивності, виходячи з принципу достатності, з метою реалізації національних інтересів; постійне підтримання високого рівня професіоналізму суб'єктів системи забезпечення національної безпеки, відповідності вимог до якості їх підготовки міжнародним стандартам у цій сфері, а також необхідності забезпечення національної безпеки; раціональна дислокація сил забезпечення національної безпеки з урахуванням потенційної небезпечності об'єктів і територій; виправданий ризик та відповідальність суб'єктів забезпечення національної безпеки за забезпечення національної безпеки; пріоритетне здійснення заходів щодо запобігання виникнення та ескалації безпекогенних чинників; соціальна захищеність суб'єктів ЗНБ; забезпечення населення достовірною інформацією, відповідно до вимог законодавства щодо надання інформації з обмеженим доступом про стан національної безпеки, можливу загрозу для життя та здоров'я людей і про виконання заходів, спрямованих на нормалізацію рівня національної безпеки; використання позитивного світового досвіду організації діяльності СЗНБ при реалізації державної політики національної безпеки [5].

Таким чином, основними складовими забезпечення національної безпеки є: захист державного ладу; захист суспільного ладу; забезпечення територіальної недоторканності і суверенітету; забезпечення політичної та економічної незалежності нації; забезпечення здоров'я нації; охорона громадського порядку; боротьба зі злочинністю; забезпечення техногенної безпеки; захист від загроз стихійних лих [2].

Для ефективного функціонування системи забезпечення національної безпеки необхідно проводити регулярний моніторинг її успішності. Даний моніторинг необхідно проводити за допомогою певних критеріїв, до яких можна віднести:

– відсутність або несвоєчасне виявлення загроз та небезпек системі національної безпеки, а також спроб їх реалізації (наприклад, спроба організації демпінгових розслідувань з метою дискредитації українських виробників металопродукції);

– забезпечення системної цілісності національної безпеки: недопущення зниження сумарного потенціалу підсистем національної безпеки до граничних значень (повна дестабілізація, наприклад системи соціальної безпеки є менш серйозною за дестабілізацію на 25 % одночасно підсистем забезпечення інформаційної, геополітичної, гео економічної, воєнної, екологічної безпеки);

– попередження діяльності терористських та інших екстремістських організацій зсередини країни (так, наприклад, діяльність на території України руху Талібан може призвести до потрапляння України до списку держав, що підтримують тероризм з усіма наслідками, у той же час участь України в операції в Іраку стає джерелом жевріння ісламського тероризму);

– збереження матеріальних і духовних цінностей, інтелектуального потенціалу України (так, за умови незбереження інтелектуального потенціалу країни створюються підстави для серйозної стурбованості з приводу можливості адекватного розвитку в інформаційну цивілізацію, коли саме високий інтелект забезпечуватиме подальший поступ нації у лоно еволюції);

– припинення посягань на життя, права та свободи громадян України у будь-якій точці планети;

– стабільність фінансового та економічного розвитку української держави відповідно до намічених планів і завдань поза залежністю від зміни параметрів обстановки [5].

У разі виявлення відхилень у функціонуванні системи забезпечення національної безпеки можна застосувати методичний підхід до формування більш вдалої системи національної безпеки (рисунок).

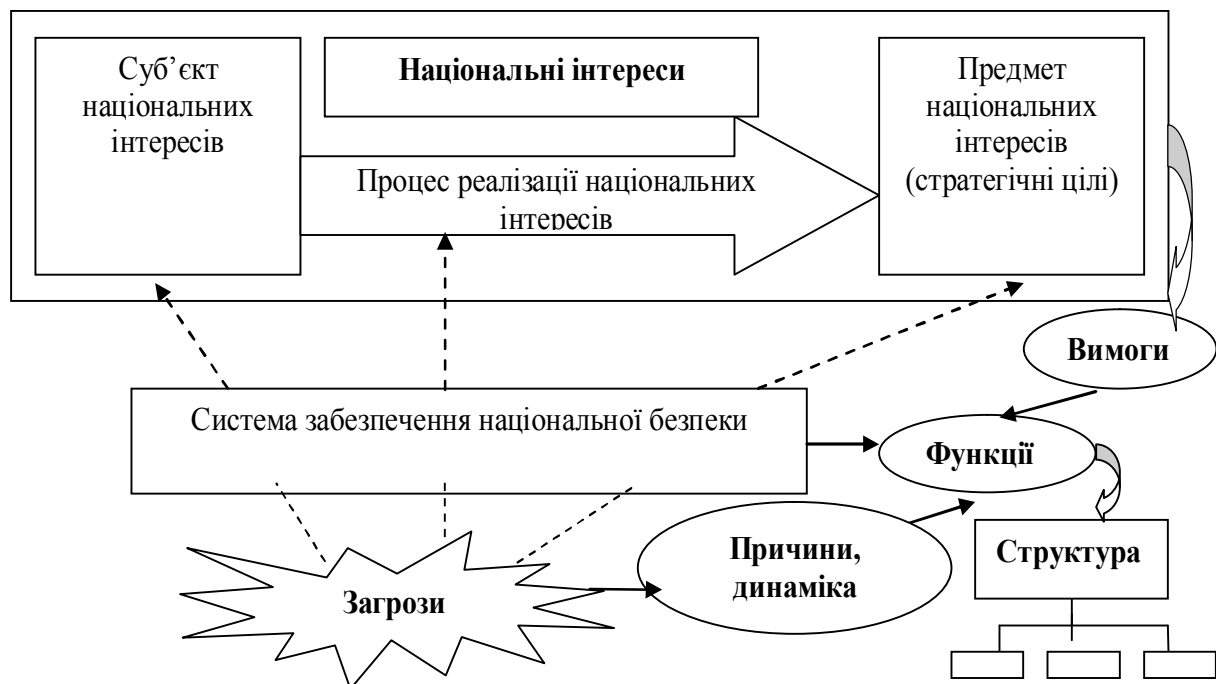

Рисунок – Загальна схема методичного підходу [14]

Представлений методичний підхід, визначає, так би мовити, «об'єктивний коридор», у межах якого можуть бути плідно використані суб'єктивні підходи.

Висновки

Дослідження теоретичних аспектів національної безпеки показало, що на сьогодні не існує єдиного визначення цього поняття, тому як національна безпека є багатокомпонентною та різні науковці наділяють її своїми суб'єктивними складовими. Також аналізуючи питання національної безпеки було виділено особливості та велике значення системи забезпечення національної безпеки. Однією з головних складових національної безпеки виступає економічна безпека, яка є підґрунтям багатьох інших складових.

Список використаних джерел:

1. Романов О. Національна безпека: сучасний стан та перспективи / О. Романов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1672>.
2. Глазов О.В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники / О.В. Глазов // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. : Політологія. – 2011. – Т. 155. – Вип. 143. – С. 42-46.
3. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року №964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – С. 351.
4. Асадулаев А.Б. Социально-экономическая безопасность в системе национальной безопасности / А.Б. Асадулаев // Проблемы современной экономики. – 2009. – №3. – С. 115-118.
5. Ліпкан В.А. Теорія національної безпеки : підручник / В.А. Ліпкан. – К. : КНТ, 2009. – 631 с.
6. Левицька М.Б. Теоретико-правові аспекти забезпечення національної безпеки органами внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / М.Б. Левицька; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2002. – 17 с.
7. Гончаренко О.М. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України / О.М. Гончаренко, Е.М. Лисицин, В.Б. Вагапов // Наука і оборона. – 2002. – № 1. – С. 18-24.
8. Доманчук Д.П. Деякі економічні аспекти парадигми формування стратегії продовольчої безпеки в регіонах / Д.П. Доманчук // Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті. – К. : ІАЕ УААН, 2001. – С. 207-210.
9. Косолапов Н. Национальная безопасность в меняющемся мире (К дискуссии о содержании понятия) / Н. Косолапов // Мировая экономика и международные отношения. – 1992. – № 10. – С. 67-75.
10. Мартин О.М. Національна безпека: теоретичні аспекти дослідження / О.М. Мартин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [file:///C:/Users/user/Downloads/10%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/10%20(3).pdf).
11. Яремко І.І. Економічна безпека як складова національної безпеки / І.І. Яремко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/22426/1/43-Yaremko-74-75.pdf>.
12. Корытин О.Е. Экономическая безопасность / О.Е. Корытин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uchebnikonline.com/ekonomika/ekonomichna_bezpeka_-_koristin_oye/rol_ekonomichnoyi_bezpeki_sistemi_natsionalnoyi_bezpeki.htm.
13. Пасинчук К.М. Місце і роль державного управління у системі забезпечення пожежної безпеки / К.М. Пасинчук, Т.О. Щерба // Пожежна безпека: теорія і практика. – 2010. – № 6. – С. 119-124.

14. Сунгуровський М. Методологічний підхід до формування системи національної безпеки України / М. Сунгуровський // Стратегічна панорама. – 2001. – № 3-4. – С. 101-119.

Bibliography:

1. Romanov O. National Security: Current Status and Prospects / O. Romanov [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1672>.
2. Glazov O.V. National Security: the nature, characteristics, concept and geopolitical factors / O.V. Glazov // Scientific works of Petro Mohyla Black Sea State University. Serie : Political Science. – 2011. – Т. 155. – Issue 143. – P. 42-46. (Ukr.)
3. The National Security of Ukraine, Law of Ukraine on June 19, 2003 №964-IV // Collected Legislation of Ukraine. – 2003. – № 39. – P. 351. (Ukr.)
4. Asadulaev A.B. Socio-Economic safety of the system in the National Security / A.B. Asadulaev // Problems of Modern Economy. – 2009. – № 3. – P. 115-118. (Rus.)
5. Lipkan V.A. The theory of national security : a textbook / V.A. Lipkan. – К. : KNT, 2009. – 631 p. (Ukr.)
6. Levytska M.B. Theoretical and legal aspects of the national security agencies of internal affairs of Ukraine : dis. ... PhD in Legal sciences : 12.00.01 / M.B. Levyts'ka; National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of State and Law of the V.M. Koretsky. – К., 2002. – 17 p. (Ukr.)
7. Goncharenko O.M. The concept of national security in the context of national interests of Ukraine / O.M. Goncharenko, E.M. Lysytsyn, V.B. Vahapov // Science and Defense. – 2002. – № 1. – P. 18-24. (Rus.)
8. Domanchuk D.P. Some economic aspects of strategy formation paradigm of food security in the region / D.P. Domanchuk // New economic paradigm of strategy formation of national food security of Ukraine in the twentieth century. – К. : IAE UAAN, 2001. – P. 207-210. (Ukr.)
9. Kosolapov N. National Security in a Changing World (Discussion on the content of the concept) / N. Kosolapov // World economy and international relations. – 1992. – № 10. – С. 67-75. (Rus.)
10. Martin O.M. National security: theoretical aspects of the study / O.M. Martin [Electronic resource]. – Mode of access : [file:///C:/Users/user/Downloads/10%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/10%20(3).pdf).
11. Yaremko I.I. Economic security as part of national security / I.I. Yaremko [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/22426/1/43-Yaremko-74-75.pdf>.
12. Korytin O.E. Economic security / O.E. Korytin [Electronic resource]. – Mode of access : http://uchebnikonline.com/ekonomika/ekonomichna_bezpeka_-_koristin_oye/rol_ekonomichnoyi_bezpeki_sistemi_natsionalnoyi_bezpeki.htm.
13. Pasynchuk K.M. Place and role of the public administration system of fire safety / K.M. Pasynchuk, T.O. Shcherba // Fire Safety: Theory and Practice. – 2010. – № 6. – P. 119-124. (Ukr.)
14. Sungurovskiy M. Methodological approach to the formation of the national security of Ukraine / M. Sungurovskiy // Strategic view. – 2001. – № 3-4. – P. 101-119. (Ukr.)

Рецензент: Ю.І. Чентуков

д-р екон. наук, проф., Маріупольський державний університет

Стаття надійшла 19.05.2014